

Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка

Природничо-географічний факультет

Кафедра загальної та регіональної географії

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Декан природничо-географічного факультету

Г.Я.Касьяненко
« 30 » серпня 2018 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Географічні аспекти регіонального розвитку

галузь знань: 10 Природничі науки

спеціальність: 106 Географія

освітньо-професійна програма: Географія

мова навчання: українська

Погоджено науково-методичною комісією природничо-географічного факультету

« 30 » серпня 2018 р.

Голова _____
(Міроненко Л.П., к.пед.н, доцент)

Розробник: Сюткін Сергій Іванович – кандидат географічних наук, доцент кафедри загальної та регіональної географії

Робоча програма розглянута на засіданні кафедри загальної та регіональної географії

Протокол № 1 від “ 30 ” серпня 2018 р.

Завідувач кафедри
загальної та регіональної географії

Корнус О.Г., к.г.н., доцент

Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни
		денна форма навчання
Кількість кредитів – 5	бакалавр	Вибіркова
		Рік підготовки:
2-й		
Семестр		
3-й		
Лекції		
38 год.		
Практичні, семінарські		
38 год.		
Лабораторні		
-		
Самостійна робота		
70 год.		
Консультації:		
4 год.		
Загальна кількість годин – 150		Вид контролю: залік

1. Мета вивчення навчальної дисципліни:

формування знань про географічні аспекти регіонального розвитку як практичний інструмент розв'язання регіональних (територіальних) проблем у світі та в Україні, тенденції розвитку географічного (територіального і міжнародного) поділу праці та світових соціально-економічних процесів, сприяння формуванню у майбутніх фахівців з географії основних понять, категорій, законів і закономірностей територіальної організації суспільства.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:

знати:

- наукові принципи і методи регіональних досліджень;
- категоріальний та понятійний апарат регіонального розвитку;
- методологічні засади розробки й реалізації заходів регіональної політики;
- закономірності, принципи та фактори регіонального розвитку;
- принципи, критерії та схеми економічного районування України;
- особливості територіальної організації населення та господарства регіонів України;
- сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку регіонів України з урахуванням оцінки їх природно-ресурсного, демографічного, науково-технічного та виробничого потенціалів.

вміти:

- виокремлювати як універсальні, так й індивідуальні риси регіонального розвитку;
- сприймати регіон як цілісну суспільно-географічну систему;
- об'єктивно оцінювати наявний потенціал регіонів України;
- здійснювати соціально-економічну оцінку регіонального розвитку;
- об'єктивно оцінювати внутрішній потенціал саморозвитку регіонів;
- аналізувати сутнісні характеристики економічних процесів розвитку регіонів;
- аналізувати розвиток різних сфер регіональної життєдіяльності населення;
- оцінювати дієвість регіонального управління та місцевого самоврядування;
- пропонувати ефективні заходи регіональної політики в умовах складних геополітичних трансформацій та протиріч процесу глобалізації.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
		для екзамену, заліку, курсового проекту (роботи), практики
90-100	A	відмінно
82-89	B	добре
74-81	C	
64-73	D	
60-63	E	задовільно
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
1-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

3. Засоби діагностики результатів навчання

Приклади тестових завдань для поточного контролю:

- Назвіть науковця, який був лідером регіонального напрямку в економічній географії першої половини ХХ століття: а) П.В. де ла Блаш; б) Ф. Ратцель; в) М.М. Баранський; г) М.М. Колосовський; д) М.М. Паламарчук; е) В.Е. Ден; ж) У. Ізард; з) Х. Маккіндер; і) Н. Спайкман; й) М.Д. Пістун; к) Л.Г. Руденко.
- Структура – це: а) зразок або модель, що прийняті для порівняння з ними; б) специфічні зв'язки елементів, які стійко зберігаються протягом всього часу існування системи; в) кількісна характеристика явища або процесу в поєднанні з його якісною визначеністю; г) теорія самоорганізації матерії у складних відкритих системах різноманітного походження.
- Закінчіть речення (впишіть пропущене слово): «_____ структура є формою існування функції територіальної системи (геосистеми)».
- Назвіть провідний метод аналізу географічних реалій в роботах Уолтера Ізарда та його послідовників: _____.
- Виділіть із пропонованого списку природні складові елементи ТОС: а) адміністративні одиниці; б) країни; в) інтеграційні угруповання країн; г) поселення; д) виробничі агломерації; е) природні ресурси; ж) ландшафти.
- Виділіть із пропонованого списку латентні зв'язки, завдяки яким реалізується територіальна (само)організація геосистем: а) пасажирські; б) вантажні; в) інформаційні; г) управлінські; д) економічні; е) соціальні; ж) політичні.
- Виділіть прізвища німецьких дослідників, які створили теорію «штандарту», що передувала теорії територіальної організації: а) К. Ріттер; б) О. Гумбольдт; в) Й. Тюнен; г) А. Вебер; д) А. Льюїс; е) Ф. Ратцель; ж) А. Геттнер; з) Р. Челлен; і) К. Хаусхофер; й) І. Кант; к) К. Маркс; л) Ф. Енгельс; м) М. Миклухо-Маклай.
- Який із названих рівнів відповідає оглядовому підходу в аналізі ТОС: а) локальний; б) мікрорегіональний; в) мезорегіональний; г) національний; д) континентальний; е) крупномасштабний; ж) банальний; з) глобальний.
- Допишіть словосполучення, якого бракує в схемі еволюції головного завдання суспільної географії: розміщення → _____ → територіальна організація
- Закінчіть речення (впишіть пропущене слово): «Регіональний розвиток передбачає позитивні зрушення в _____ структурі».
- Назвіть автора першого підручника «Вступ до регіоналістики» (1975): _____
- Виділіть із пропонованого списку політичні складові елементи ТОС: а) адміністративні одиниці; б) країни; в) інтеграційні угруповання країн; г) поселення; д) виробничі агломерації; е) природні ресурси; ж) ландшафти.

Приклади тестових завдань для підсумкового контролю:

1. Встановіть відповідність між «класичними» формами суспільної організації виробництва (літери) та їхніми визначеннями (цифри). Цифри впишіть у відповідні колонки під літерами:

А. Концентрація	1. Процес встановлення виробничих зв'язків між різними підприємствами.
Б. Кооперування	2. Сукупність географічних об'єктів, розташованих на певній конкретній території, що постійно розвиваються у часі та пов'язані між собою щільними зв'язками
В. Спеціалізація	3. Процес світової економічної, політичної, культурної інтеграції та уніфікації.
Г. Комбінування	4. Форма суспільної організації виробництва, за якої на одному підприємстві зосереджуються виробництва різних галузей.
	5. Форма суспільної організації виробництва, за якої кожне окреме підприємство намагається випускати все більш однорідну й однотипну продукцію.
	6. Процес зосередження все більших обсягів виробництва певної продукції на окремих підприємствах.

Відповіді:

А	Б	В	Г

2. Встановіть відповідність між термінами (літери) та їхніми дефініціями (цифри):

А. Енерговиробничий цикл	1. Здійснення виробничих, управлінських та інших суспільних функцій за допомогою машин і механізмів без прямої участі людини, а лише під її контролем.
Б. Виробничий кластер	2. Сукупність технологічно пов'язаних та географічно сконцентрованих підприємств.
В. Економічний район	3. Сукупність заходів з боку держави, спрямованих на досягнення рівності між чоловіками і жінками з метою забезпечення сталого розвитку суспільства.
Г. Економічне районування	4. Процедура виділення системи економічних районів країни або крупного регіону на підставі об'єктивних відмінностей, що склалися під впливом територіального поділу праці.
	5. Територіально цілісна частина господарського комплексу країни, яка має спеціалізацію, комплексність, керованість.
	6. Типова стійка сукупність виробничих процесів, яка виникає взаємообумовлено навколо основного процесу для даного виду енергії та сировини.

Відповіді:

А	Б	В	Г

3. Встановіть відповідність між формами розміщення (літери) та наведеними характеристиками (цифри):

А. Одиначне	1. Варіант розміщення, який базується на спільній виробничій інфраструктурі.
Б. Групове	2. Варіант розміщення, який дає найменшу суму приведених затрат.
В. Комплексне	3. Переваги спільної сервісної ринкової інфраструктури (маркетингу й менеджменту, інноваційної та інвестиційної діяльності тощо)
Г. Кластерна організація	4. Політика захисту власного виробника за допомогою високих митних зборів на імпортовану продукцію.
	5. Додаткове вкладання коштів, отриманих у вигляді доходів від початкової інвестиції.
	6. Додатковий бонус від встановлення прямих і ефективних виробничих зв'язків.

Відповіді:

А	Б	В	Г

4. Встановіть відповідність між наведеними характеристиками (літери) та категоріями організації виробництва (цифри), до яких ці вислови відносяться:

А. Підприємство виробляє продукцію даного виду від початку і до кінця.	1. Предметна спеціалізація
Б. Територіальне зосередження підприємств і установ у межах окремих промислових майданчиків чи населених пунктів.	2. Агломерування
В. Його економічна єдність створюється виробничо-територіальними зв'язками підприємств, використанням загальнорайонних природних та економічних умов і ресурсів, виробничої і соціальної інфраструктури.	3. Транснаціональна корпорація
Г. Найбільш масштабна і складна форма територіальної організації.	4. Економіко-географічний район
	5. Енерговиробничий цикл
	6. Територіально-виробничий комплекс

Відповіді:

А	Б	В	Г

**Питання до заліку з навчальної дисципліни
«Географічні аспекти регіонального розвитку»:**

1. Поняття про регіональний розвиток і регіонознавство: основні підходи.
2. Регіон як об'єкт географічного дослідження: основні підходи.
3. Регіон як територіальна система.
4. Предмет регіонознавства: основні підходи.
5. Типи регіонів.
6. Ієрархія регіонів: основні підходи.
7. Функції регіонознавства. Актуальні завдання сучасного регіонознавства.
8. Основні методи регіонознавства.
9. Комплексна регіонознавча характеристика.
10. Основні регіоналістичні теорії.
11. Регіональна політика: сутність та основні завдання.
12. Головні напрямки регіональної політики.
13. Фізико-географічна регіоналізація світу.
14. Політичні (геополітичні) регіони, їх ієрархія.
15. Геополітичні (політичні) макрорегіони та регіони світу.
16. Методологічні підходи до виокремлення географічних світів і регіонів.
17. Географічні світи Г. де Блія та П. Муллера: коротка характеристика.
18. Соціально-економічна регіоналізація світу: основні підходи.
19. Історико-культурна регіоналізація світу: основні підходи.
20. Цивілізаційні макрорегіони світу за В. В. Вольським.
21. Цивілізаційна регіоналізація світу С. Хантінгтона.
22. Загальна характеристика Європи.
23. Західна Європа: політична та економічна характеристика.
24. Центральна та Східна Європа: політична та економічна характеристика.
25. Регіональна інтеграція в Європі.
26. Розвиток регіональної політики у країнах Європейського Союзу.
27. Регіональна політика у країнах Європейського Союзу на початку ХХІ ст.
28. Північна та Центральна Азія: політична та економічна характеристика.
29. Регіони і регіональна політика в Росії.
30. Східна Азія: політична та економічна характеристика.
31. Регіони Китаю.
32. Південно-Східна Азія: політична та економічна характеристика.
33. Регіональна інтеграція в Південно-Східній Азії.
34. Південна Азія: політична та економічна характеристика.
35. Регіони Індії.
36. Регіональна інтеграція в Південній Азії.
37. Південно-Західна Азія: політична та економічна характеристика.
38. Африка: загальна характеристика.
39. Регіональна інтеграція в Африці.
40. Північна Африка: політична та економічна характеристика.
41. Західна Африка: політична та економічна характеристика.
42. Центральна Африка: політична та економічна характеристика.
43. Східна Африка: політична та економічна характеристика.
44. Південна Африка: політична та економічна характеристика.
45. Англо-Америка: загальна характеристика.
46. Регіональна політика у США.
47. Регіони Канади.
48. Регіональна інтеграція в Північній Америці.
49. Латинська Америка: загальна характеристика.
50. Регіональна інтеграція в Латинській Америці.

51. Мезо-Америка: політична та економічна характеристика.
52. Регіональна інтеграція в Центральній Америці та Карибському басейні.
53. Південна Америка: загальна характеристика.
54. Регіональна інтеграція в Південній Америці.
55. Регіон Амазонії і Ла-Плати: політична та економічна характеристика.
56. Регіони Бразилії.
57. Андський регіон: політична та економічна характеристика.
58. Австралія: загальна характеристика.
59. Океанія: загальна характеристика.
60. Політична регіоналізація України.
61. Історико-культурна регіоналізація України.
62. Економічне районування України.
63. Регіональна політика в Україні: основні завдання.
64. Основні проблеми здійснення регіональної політики в Україні.
65. Формування, розвиток, проблеми і перспективи євро регіонів в Україні.
66. Основні завдання адміністративно-територіальної реформи в Україні.

4. Програма навчальної дисципліни

4.1. Інформаційний зміст навчальної дисципліни

РОЗДІЛ 1. Історичні передумови та наукові засади регіонального розвитку

Тема 1. Територіальна організація як наскрізний принцип життєдіяльності суспільства.

Територіальна організація і комплексно-пропорційний розвиток матеріально-речовинних і духовних компонентів життєдіяльності людини. Асоціація регіональної науки та міждисциплінарне вивчення регіону як цілісної системи – ТСЕС (територіальна соціально-економічна система). Переваги комплексного географічного підходу до вивчення регіонів.

Тема 2. Регіоналізація як головна складова територіальної організації суспільства.

Інтегруюча функція вчення про райони в системі географічних наук. Концептуальні відмінності понять «район» і «регіон». Регіоналізація як процес поділу території на регіони, а також перерозподілу владних компетенцій, передачі деяких функцій із державного на регіональний рівень, розвитку нових інституціональних форм тощо.

Тема 3. Суспільно-географічні концепції регіонального розвитку.

Регіональний розвиток як складний та багаторівневий процес якісної зміни простору, населення і господарства регіонів в межах країни. Різноманітні аспекти регіонального розвитку. 4 групи суспільно-географічних підходів до дослідження регіонального розвитку: 1) полімасштабності розвитку та регіоналізації простору; 2) нерівномірності розвитку та поляризації простору; 3) комплексності розвитку та кластерно-мережевої організації простору; 4) суб'єктивності сприйняття розвитку та концепції перцепції простору.

Тема 4. Форми суспільної і територіальної організації виробництва.

4 «класичні» форми суспільної організації виробництва – концентрація, спеціалізація, кооперування та комбінування. Доповнення переліку 4 «новітніми» формами – диверсифікація, агломерування, комплексування та кластеризація виробництв. Радикальні зміни принципів територіальної організації виробництва внаслідок появи транснаціональних корпорацій (ТНК).

РОЗДІЛ 2. Диференціація соціально-економічних параметрів і регіональна політика.

Тема 5. Регіональні відмінності у рівнях розвитку та якості життя.

Регіональний розвиток як комплексний багатовимірний процес трансформації внутрішніх соціально-економічних структур регіонів. Нерівномірність регіонального соціально-економічного розвитку, рівня та якості життя населення як загроза територіальній цілісності країни. Різностямованість та поліваріантність регіонального розвитку. Компенсація регіональних відмінностей як головне завдання регіональної політики.

Тема 6. Регіональна ідентичність.

Сприйняття регіональної ідентичності як певного ієрархічного рівня територіальної ідентичності. Баланс між ієрархічними рівнями ідентичності. Регіональна (територіальна) ідентичність як впливовий фактор регіонального розвитку. Проблема «протистояння» регіоналізації та глобалізації. Діалогові (рівноправні), толерантні (симбіозні) та агресивні форми стосунків регіональних (територіальних) культур і локальних цивілізацій.

Тема 7. Проблемні території України.

Проблемність території України як наслідок нерівномірності (асиметрії) регіонального соціально-економічного та екологічного розвитку. Специфіка застосування наукової категорії «депресивна територія». Вплив економічних трансформації пострадянського періоду на різні сфери життя населення в Україні. Посиленні поляризації державного простору України в регіональному аспекті та формування депресивних територій.

Тема 8. Світовий досвід регіональної політики.

Регіональна політика як важлива функція держави в сфері регулювання економічних, демографічних, соціальних, інвестиційних та інших процесів. Основні завдання регіональної політики. Залежність Ефективності регіональної політики від раціональної територіальної організації суспільства. Регіональне програмування. Огляд заходів регіональної політики США, Японії, Росії, Польщі та інших країн.

4.2. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин					
	Усього	у тому числі				
		Лекції	Практ.	Лабор.	Конс.	Самос.р
Розділ 1. Історичні передумови та наукові засади регіонального розвитку						
Тема 1. Територіальна організація як наскрізний принцип життя суспільства	20	6	4		2	8
Тема 2. Регіоналізація як головна складова територіальної організації суспільства	18	4	6			8
Тема 3. Суспільно-географічні концепції регіонального розвитку	17	4	4			9
Тема 4. Форми суспільної і територіальної організації виробництва	21	6	6			9
<i>Разом за розділом 1</i>	76	20	20		2	34
Розділ 2. Диференціація соціально-економічних параметрів і регіональна політика						
Тема 5. Регіональні відмінності у рівнях розвитку та якості життя населення	19	4	4		2	9
Тема 6. Регіональна ідентичність	19	4	6			9
Тема 7. Проблемні території України	19	6	4			9
Тема 8. Світовий досвід регіональної політики	17	4	4			9
<i>Разом за розділом 2</i>	74	18	18		2	36
Всього	150	38	38	-	4	70

Теми семінарських і практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Поділ регіонів України за рівнем економічного розвитку	2
2.	Чисельність населення (демографічний чинник регіоналізму)	2
3.	Оцінка транспортної доступності міст із застосуванням теорії графів (коефіцієнт центральності положення)	4
4.	Форми суспільної і організації виробництва	2

5.	Форми територіальної організації виробництва	2
6.	Феномен стадійності соціально-економічного розвитку	4
7.	Складання картосхеми типів регіонів України згідно стадій соціально-економічного розвитку	4
8.	Суб'єктивність сприйняття простору	2
9.	Перцепційні методи в географії	2
10.	Регіональна ідентичність населення України	2
11.	Проблемні (депресивні) території України	2
12.	Суспільно-географічна характеристика регіонів України	4
13.	Комплексна географічна характеристика Сумської області	4
14.	Світовий та український досвід регіональної політики	2
	<i>Разом</i>	38

Теми лабораторних занять

Виконання лабораторних робіт даною робочою програмою не передбачено.

5. Рекомендовані джерела інформації

Основні

1. Барановський М.О. Фінансова децентралізація в Україні: особливості становлення // Український географічний журнал. 2017. № 4. С. 30-38.
2. Мезенцев К.В., Підгрушний Г.П., Мезенцева Н.І. Регіональний розвиток в Україні: суспільно-просторова нерівність і поляризація. К.: ДП «Прінт-Сервіс», 2014. 132 с.
3. Підгрушний Г.П. Полюси соціально-економічного зростання як засіб реалізації регіональної політики держави // Україна: географія цілей та можливостей: Зб. наук. праць. К.: ФОП Лисенко М.М., 2013. Т. 2. С. 208-210.
4. Топчієв О.Г., Мальчикова Д.С. Планування території. Херсон: Грінь Д.С., 2014. 268 с.
5. Топчієв О.Г., Мальчикова Д.С., Яворська В.В. Регіоналістика: географічні основи регіонального розвитку і регіональної політики. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2015. 372 с.

Додаткові

1. Барановський М.О. Регіональні аспекти бідності населення України // Наук. вісн. ВНУ імені Лесі Українки. Серія: Географ. науки. 2012. № 9 (234). С. 70-76.
2. Барановський М.О. Наукові засади суспільно-географічного вивчення сільських депресивних територій України. Ніжин: ПП Лисенко М.М., 2009. 396 с.
3. Гродзинський М.Д. Безрегіональність // Київський географічний щорічник. 2003. Вип. 3. С. 138-146.
4. Пістун М.Д., Мельничук А.Л. Сучасні проблеми регіонального розвитку. К.: ВПЦ «Київський університет», 2010. 286 с.
5. Яворська В.В. Регіональні геодемографічні процеси в Україні. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2013. 384 с.

Інформаційні ресурси

1. Віче: Журнал Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://www.viche.info>.
2. Державний комітет статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. ЄвроРегіоУкраїна. – Режим доступу: <http://www.euro.org.ua>.
4. Міжнародний центр перспективних досліджень. – Режим доступу: www.icps.kiev.ua.
5. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua>.
6. Національний інститут стратегічних досліджень. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua>.

**6. Інструменти, обладнання та програмне забезпечення,
використання яких передбачає навчальна дисципліна**

1. Мезенцева Н.І., Мезенцев К.В. Науково-дослідницький практикум з суспільної географії. К.: Прінт Сервіс, 2014. 47 с.
2. Сюткін С.І. Регіональна економічна і соціальна географія : робочий зошит для самостійної роботи студентів. Частина 1. Європа та Азія / С.І. Сюткін. – Суми: ФОП Цьома С.П., 2017. – 48 с.
3. Сюткін С.І. Регіональна економічна і соціальна географія : робочий зошит для самостійної роботи студентів. Частина 2. Африка, Америка та Австралія з Океанією. Суми: ФОП Цьома С.П., 2018. 40 с.
4. Геопортал адміністративно-територіального устрою України. [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://atu.minregion.gov.ua/ua/home>